

Історіографія дослідження антиглобалістського руху

Розглядається ступінь дослідженості процесів глобалізації та антиглобалізму у вітчизняній та зарубіжній історіографії. Проаналізовано останні публікації з питань глобалізації та антиглобалізму. Підкреслюється велике значення вивчення документів, Інтернет сайтів антиглобалістських організацій для дослідження антиглобалістського руху як суспільно-політичного процесу сучасного світу.

***Ключові слова:** антиглобалістський рух, антиглобалізм, глобалізація, неоліберальна глобалізація, сучасні інформаційні технології.*

Початок наукового осмислення процесу глобалізації і одночасно з цим становлення та розвиток нових соціальних рухів відноситься до середини 80-х років ХХ століття. Основними науковими працями щодо глобалізації стали роботи Френсіса Фукуями «Кінець історії та остання людина», Семюеля Хантингтона «Зіткнення Цивілізацій» та інші [37;44]. Десятиліття потому термін «глобалізація» став широко використовуватись у науковій літературі та у засобах масової інформації.

Образи глобального світу та теорії глобалізму розробляються сьогодні вченими найрізноманітніших наукових напрямів – політологами, соціологами, антропологами, філософами, істориками та іншими.

Історіографічну базу дослідження проблем антиглобалістського руху можна поділити на наступні групи: присвячену глобалізації, неолібералізму та їх наслідкам, розвитку інформаційних технологій та ЗМІ та власне антиглобалістському руху.

Серед зарубіжних вчених, які заклали основи розуміння процесу неоліберальної глобалізації та акцентували увагу на її суперечливих аспектах, варто виділити Іммануїла Валлерстайна, Ентоні Гідденса, Ульріха Бека, Брінка Ліндсі, Юхана Норберга, Зігмунда Баумана, Джорджа Сороса та російських дослідників – Михайла Делягіна, Марину Лебедєву, Олександра Бузгаліна, Андрія Колганова, Льва Зеленова, Олександра Владимірова, Євгена Степанова, Віктора Кувалдіна, Андрія Субботіна та багатьох інших.

Іммануїл Валлерстайн у своїй роботі «Історичний капіталізм» прагне проаналізувати сутність капіталістичної системи, починаючи від часу її зародження у XVI столітті. Він розглядає її як цілісну, єдину, історичну систему, яка включає в себе структури, які мають власні закономірності та протиріччя. Потім розглядає три основних елементи, які, на думку

більшості вчених, сформували так звану глобалізацію: міжнародні фінансові та товарні потоки, відсутність альтернативи глобалізації, гегемонію уряду США.

На основі проведеного аналізу автор висловлює сумнів з приводу виникнення якої-небудь кращої або гіршої моделі капіталізму, а глобалізацію розглядає як закономірне явище в рамках капіталістичної системи. Тим не менш, він фіксує вступ суспільства у нову еру – еру кризи капіталізму. Автор у цій роботі пропонує свою, відмінну від загальноприйнятої, інтерпретацію, яка базується на історико-системному підході [3, с. 114–122].

Ентоні Гідденс розглядає глобалізацію як пряме продовження модернізації, вважаючи, що сучасності внутрішньо властива глобалізація. Крім того, він стверджує, що світ в процесі глобалізації не тільки не став більш керованим, а навпаки повністю вийшов з-під контролю [42].

У своїй книзі «Що таке глобалізація?» німецький вчений Ульріх Бек робить спробу проаналізувати глобалізацію як предмет наукового дослідження. Автор намагається відповісти на подвійне питання: в чому полягає сутність глобалізації, які негативні та позитивні наслідки цього процесу, та як боротися із негативною складовою глобалізаційних процесів [7].

У монографії відомого економіста Брінка Ліндсі «Глобалізація: повторення пройденого: Невизначене майбутнє глобального капіталізму» наведено цікаві думки щодо зародження, розвитку та подальших перспектив глобалізації. Автор пропонує новий погляд на глобалізацію, який не відповідає поширеним штампам її прихильників та противників [29].

Шведський економіст Юхан Норберг у своїй книзі «На захист глобального капіталізму» розглядає різні уявлення про глобалізацію як причину бідності та соціальної нерівності, погіршення екологічної обстановки та стандартизації культури та припускає, що глобалізація навпаки через вільне пересування людей, капіталу, товарів та технологій сприяє економічному зростанню, скороченню бідності та збільшенню культурного розмаїття [31].

На думку відомого британського вченого Зігмунда Баумана, яку він виклав у праці «Глобалізація. Наслідки для людини та суспільства», глобалізація не стільки формує єдиний світ, скільки сприяє посиленню його фрагментарності та зрештою являє собою продукт індивідуалізованого суспільства. Глобалізація виступає як тоталітарне впровадження логіки фінансових ринків у всі сфери життя. Автор використовує термін «глокалізація», який означає послаблення національних держав та посилення регіональних еліт в процесі глобалізації. Зігмунд Бауман висловлює думку, що глобалізація супроводжується глокалізацією, при чому роль регіональних еліт зводиться до перетворення на поліцейські дільниці, які конкурують з центральними урядами та між собою за отримання інвестицій. Бауман зазначає, що процес дроблення держав, який ми спостерігаємо у наші дні, та виникнення все нових і нових націй доводить факт занепаду всього національного [6].

Відомий фінансист і філантроп зі світовим ім'ям Джордж Сорос у своїй монографії «Про глобалізацію» аналізує стан головних акторів процесу глобалізації – сучасних основоположних міжнародних інститутів, таких як ООН, Світовий банк, СОТ. Автор виявляє їх слабкі сторони та пропонує заходи для виправлення ситуації, а також висвітлює економічні і соціальні переваги єдиної світової системи [34].

Фундаментальне дослідження провідного російського економіста Михайла Делягіна «Драйв людства. Глобалізація і світова криза» присвячене всебічному аналізу глобалізації. Серед принципово нових тем, що розглядаються автором, – формування людством власної свідомості за допомогою технологій, нездоланний характер технологічного розриву між найбільш розвиненими, розвиненими та нерозвиненими країнами, основні протиріччя глобалізації. В книзі також розглядається розвиток глобальної фінансової кризи [15].

До першої групи також можна віднести колективну працю під загальною редакцією Марини Лебедевої «Приватизація світової політики: локальні дії – глобальні результати», в якій автори розглядають трансформацію політичних процесів, системи міжнародних відносин під впливом глобалізації. Велику увагу автори приділяють сучасним глобальним проблемам людства [32].

У праці відомих вчених Московського державного університету Олександра Бузгаліна та Андрія Колганова «Глобальний капітал» міститься цілісне дослідження на стику економіки, соціальної філософії і політології, в якому автори докладно розглядають новітні зміни в економіці та суспільстві, що відбуваються під впливом процесів глобалізації та інформаційної революції [8].

З позицій міждисциплінарного підходу розглядають глобалізацію Лев Зеленов, Олександр Владимиров та Євген Степанов у своїй роботі «Сучасна глобалізація: стан та перспективи», в якій розглядаються різні підходи до визначення глобалізації в межах різних наук та наголошується на необхідності універсального розуміння цього процесу [22].

Віктор Кувалдін у своєму дослідженні «Глобальний світ: економіка, політика, міжнародні відносини» характеризує процес глобалізації, розглядає процес формування так званого «золотого мільярда», а також досліджує вплив глобалізації на різні регіони світу [28].

У монографії Андрія Субботіна «Межі ринку глобальних компаній» наводиться критичний аналіз стратегії глобальних компаній та управління світовим співтовариством в умовах глобалізації як процесу перерозподілу економічних і політичних функцій між державою, глобальними компаніями та міжнародними організаціями [35].

Цікавою для нас є колективна монографія під загальною редакцією доктора історичних наук, професора В'ячеслава Михайлова та Валерія Буянова «Глобалізація», в якій розкриваються теоретико-методологічні аспекти глобалізації, а також глобалістики – області наукового пізнання, що дуже стрімко розвивається. У роботі аналізуються основні сфери глобалізації – економічна, політична, інформаційна, освітня, культурна та інші. Розглядається сутність нової світової ідеології – глобалізму та альтернативи сучасній, неоліберальній моделі глобалізації [12].

Олександр Чумаков у своїй монографії «Глобалізація. Контури цілісного світу» простежує вплив глобалізаційних процесів на всі сторони життєдіяльності людини та держави, робить спробу побудови загальної теорії глобалізації. У книзі показано як відбувалось зародження глобалістики у якості міждисциплінарної області наукового знання [39].

Серед найбільш відомих вітчизняних вчених, які займалися проблемами глобалізації та неолібералізму, в першу чергу варто згадати Олега Білоруса, Віталія Лукашевича, Зоряну Луцишин, Тимура Кальченка,

Віталія Лукашевича, Леоніда Савіна, Ярославу Столярчук та багатьох інших.

У колективній монографії під редакцією Олега Білоруса «Глобалізація і безпека розвитку» велика увага приділяється проблемам виживання і безпеки розвитку глобальних соціально–економічних систем і націй–держав. У дослідженні виявлено нові тенденції, суперечності, загрози та закономірності формування глобальної економіки, показано стратегічні альтернативи поведінки нації–держави в умовах глобалізації розвитку [13].

У збірці статей під редакцією відомого журналіста та публіциста Леоніда Савіна «Глобальний дискурс» подано аналіз політичних, економічних, соціальних, релігійних, етичних, правових, історичних, філософських аспектів глобалізації. Автори також звертаються до великої кількості проблем, викликаних процесами глобалізації [14].

Перша група робіт представлена також великою кількістю статей. Так, серед них варто звернути увагу на огляд багатьох популярних на Заході концепцій неоліберальної глобалізації, який робить професор Володимир Коллонтай у своїй статті «Еволюція західних концепцій глобалізації». Автор вважає, що теорія і практика неоліберальної глобалізації почали розвиватися з кінця 70–х років ХХ століття, коли у кризі опинилась попередня модель розвитку розвинутих країн та світового господарства, різкий стрибок науково–технічного прогресу відкрив нові можливості та виявив нове коло проблем, а саме екологічних та демографічних. На фоні всього цього і назріло питання про необхідність нового світогосподарського порядку, про нове співвідношення політичних та економічних механізмів регулювання. Тоді в якості методології елітами розвинутих країн була прийнята ідеологія неолібералізму. Класичні неоліберальні методи передбачають розширення індивідуальних свобод та максимальне обмеження втручання держави в економіку, перерегулювання підприємницької діяльності, приватизацію держвласності та дотримання збалансованого бюджету. Ці принципи більш відомі як «Вашингтонський консенсус» [26].

У статтях Владислава Загашвілі «Держава на новому етапі економічної глобалізації» та «На порозі нового етапу економічної глобалізації» автор визначає основні етапи глобалізації, проводить паралелі між глобалізацією та регіональною інтеграцією, відзначає роль держави у цих процесах [20; 21].

Актуальними на наш погляд є також статті Василя Суханова «Регіональна ідентичність в контексті глобалізації: теоретичний аналіз», Миколи Іванова «Глобалізація та суспільство: проблеми управління» та Юрія Шишкова «Регіоналізація та глобалізація світової економіки: альтернатива або взаємодоповнення?», в яких автори докладно розглядають процеси регіоналізації та глобалізації, дають власне визначення цим процесам та наводять перспективи їх розвитку у різних регіонах світу [36; 23; 40].

Друга група робіт представлена великою кількістю статей, матеріалів, монографій, серед яких необхідно виділити праці Анатолія Єлякова, Едуарда Василевського, Тетяни Ровинської, Георгія Почепцова, Ольги Зернецької та багатьох інших.

У статті Анатолія Єлякова «Інтернет – тотальна загроза суспільству?», автор виділяє основні етапи розвитку глобальної мережі та подає власне бачення впливу Інтернету на суспільство. Він також зазначає,

що саме з розвитком Інтернету активізуються глобалізаційні процеси у всьому світі [19]. Цікавою для нас є також стаття Едуарда Василевського «Інформаційні технології: масштаби та ефективність використання», в якій автор наводить цікаві статистичні дані використання інформаційних технологій залежно від регіону світу та дає своє визначення поняття «інформаційне суспільство». Автор наголошує, що нові соціальні рухи дуже активно використовують новітні технології у своїй діяльності [9].

У статті «Інтернаціоналізація та глобалізація засобів масової інформації» Тетяна Ровинська простежує залежність інтенсивності потоків інформації від рівня економічного, політичного розвитку регіонів світу. Авторка також показує роль Інтернету в процесі інформаційної глобалізації та досить ґрунтовно досліджує роль інформаційної складової діяльності міжнародних організацій [33].

Третя група робіт складається з монографій, статей присвячених антиглобалістському руху.

Серед найбільш відомих вчених, які обіймаються цією проблемою, варто згадати Олександра Бузгаліна, Бориса Кагарлицького, Саїда Гафурова, Камена Денчева, Ківу Майданика, Федора Войтоловського, Александроса Мітсіу, Девіда Хелда, Ентоні МакГрю, Наомі Кляйн, Крістофа Агітона та багато інших.

Теоретичному осмисленню передумов, принципів, протиріч та особливостей антиглобалізму присвячує свої праці координатор руху «Альтернативи» (Росія), професор Московського державного університету імені Ломоносова Олександр Бузгалін, який безпосередньо бере участь у найбільш гучних антиглобалістських заходах.

Фундаментальний труд «Альтерглобалізм: теорія та практика «антиглобалістського руху», представлений у формі збірки статей інтернаціонального авторського колективу під редакцією Олександра Бузгаліна, присвячений проблемам виникнення, розвитку, інституційного оформлення антиглобалістського руху як суспільно–політичного процесу. У роботі використовується також поняття «альтерглобалістського руху», властиве російській науковій школі. У книзі представлено аналіз реальних кроків руху у світі, наводяться тексти провідних зарубіжних авторів, лідерів антиглобалістських організацій. Автори спробували не тільки описати рух, але й проаналізувати його, показати його зміст, принципи, протиріччя та перспективи, а також показати теоретичну картину антиглобалізму [3].

У роботі Камена Денчева «Феномен антиглобалізму» розкривається сутність феномену антиглобалізму. Саме вивченню виникнення, еволюції, механізмів побудови та функціонування, ідеологічним орієнтаціям антиглобалістського руху присвячена ця праця. Автор на основі великого обсягу матеріалів дає порівняльну соціально–історичну характеристику антисистемних рухів двох останніх століть. Камен Денчев розглядає тероризм як специфічну форму антиглобалістського протесту. На наш погляд, спроба автора виділити спільні ознаки антиглобалізму та тероризму є дуже цікавою [16].

Важливою працею, присвяченою антиглобалістському руху, є збірка статей авторів з різних країн під редакцією президента Всесвітнього форуму альтернатив, директора «Форуму третього світу» Саміра Аміна та секретаря Всесвітнього форуму альтернатив, директора Центру «Триконтиненталь» Франсуа Утара «Глобалізація супротиву: боротьба в світі». Редактором та автором передмови російського видання цієї роботи

виступив професор Олександр Бузгалін. У роботі дуже чітко визначені як позитивні, так і негативні наслідки глобалізації, стадії формування антиглобалістського руху у різних регіонах світу. Окремо автори розглядають глобальні проблеми людства та наводять можливі варіанти їх вирішення [11].

До цієї групи відносяться також роботи Крістофа Агітона «Альтернативний глобалізм: нові світові рухи протесту» та Наомі Кляйн «NO LOGO. Люди проти брендів».

Французький активіст антиглобалістського руху, секретар міжнародного комітету організації АТТАК, автор книги «Альтернативний глобалізм: нові світові рухи протесту» Крістоф Агітон розглядає витоки та історію становлення антиглобалістського руху, обґрунтовує поняття альтерглобалістського руху. Велику увагу у своїй книзі автор приділяє традиційній організації, за допомогою якої люди відстоюють свої інтереси – профспілковому руху та тому, як він вписується у сучасний антиглобалістський рух. Окремо автор розглядає особливості сучасного профспілкового руху Франції та США, як країн, де профспілковий досвід носить найбільш новаторський характер. Приділяючи так багато уваги профспілковому руху та його сьогодинішнім тенденціям у своїй книзі Крістоф Агітон наголошує, що розглядає його як частину сучасного протестного руху. Окремий розділ книги присвячений компаніям, пов'язаним із формуванням світового «руху рухів» та соціальним форумам [1].

Широкий фактологічний матеріал міститься у роботі Наомі Кляйн «NO LOGO. Люди проти брендів», в якій авторка на конкретних прикладах показує дестабілізуючий вплив ТНК на країни, що розвиваються. У зв'язку з цим Наомі Кляйн розглядає проблеми безробіття, зубожіння, нестерпних умов праці та проживання, проблеми мігрантів і багато інших. Головний лозунг, який пропонує авторка у своїй книзі: «Люди важливіші за прибуток» [25].

У збірці наукових робіт «Антиглобалізм і глобальне управління: доповіді, дискусії, довідкові матеріали» під редакцією начальника Центру Інтернет–політики Московського державного інституту міжнародних відносин Дмитра Пескова розглядаються теорії й практики глобального управління та антиглобалізму. Особлива увага у праці приділяється поєднанню різних форм подачі матеріалу: у вигляді аналітичних доповідей, витримок з Інтернет–дискусій і добірок довідкових матеріалів. У роботі представлені досить цікаві статистичні матеріали стосовно діяльності антиглобалістських організацій [5].

У книзі «Хто сьогодні творить історію: альтерглобалізм і Росія», в якій міститься велика кількість статей на антиглобалістську тематику, подаються теоретичний аналіз, експертні оцінки, враження учасників протестів та соціальних форумів, які проходили у Латинській Америці, Європі, США та інших регіонах і країнах світу. Серед авторів книги – відомі вчені, лідери і активісти соціальних рухів [27].

Грецькій дослідник Александр Мітсіу у своїй монографії «Антиглобалізм. Нова суспільна революція» цікаво описує процеси зародження, історію та діяльність антиглобалістського руху на сучасному етапі [47]. У праці «Війни глобалізації» колектив грецьких авторів та фотографів досить яскраво з поданням ілюстративного матеріалу дослідив найбільші маніфестації, організовані антиглобалістськими організаціями та спробував проаналізувати, як уряди різних держав світу намагаються боротись

із антиглобалізмом – суспільно–політичним рухом, який знаходить все більше своїх прибічників [46].

Докладно розглянута проблематика антиглобалізму, питання соціальної та політичної природи антиглобалістського руху, простежуються процеси формування поля соціального протесту проти негативних наслідків глобалізації у збірці «Альтерглобалізм та антиглобалістський рух в сучасному світі» [2].

У роботі Федора Войтоловського «Ідейно–політичні процеси всередині антиглобалістських рухів» основна увага приділяється ідейно–політичним процесам, які протікають всередині антиглобалістського руху, та Всесвітнього соціального форуму, який проходить щороку. Автор наголошує, що ВСФ стає, з одного боку, свого роду міжнародною організацією, яка є центром антиглобалізму у всьому світі, з іншого – це організація, в рамках якої іде розробка програмних засад руху [10].

Нові підходи до вивчення анти– та альтерглобалістського руху розглядаються у статті Ківи Майданика «Альтернативний рух: фаза консолідації» [30].

У праці Девіда Хелда та Ентоні МакГрю «Глобалізація – Антиглобалізація» автори наводять позитивні та негативні наслідки глобалізації, детально розглядають причини виникнення антиглобалізму та аналізують заходи та акції протесту, які проводились антиглобалістськими організаціями [43].

У своїй роботі «Імперія» Антоніо Негрі та Майкл Хардт наголошують, що модерн вичерпав себе та, спираючись на марксистську модель розуміння історії, стверджують, що капітал став настільки всесильним, що набув глобальних рис, став всім, тотальним явищем. Автори наголошують, що з всевладдям глобалізації необхідно боротися, чим і займається антиглобалістський рух [38].

Британський троцькіст Алекс Каллінікос у книзі «Антикапіталістичний маніфест» послідовно відстоює антиглобалістські погляди. Для нього вони рівносильні антикапіталістичним, тому що кидають виклик всій системі, її фундаментальним цінностям та принципам (незважаючи на те, що існує реформістський, локалістський та навіть буржуазний антикапіталізм) [24].

Антиглобалістський рух – досить актуальна тема, й протягом останніх років дедалі більше вчених звертаються до її вивчення, але на жаль у вітчизняній історіографії вона практично не досліджена.

Серед українських дослідників, які зверталися до цієї проблеми, варто назвати Ірину Алексеєнко, Андрія Березного, Наталію Рогожину, Алісу Селезньову та інших.

Велике значення мають також роботи Володимира Антипенка, Олександра Вебера, Олексія Богатурова, Костя Бондаренка, Олега Гавриша, Валентини Гаташ, Володимира Горбуліна, Ігоря Добаєва, Наталі Зарубіної, Сергія Перегудова, Михайла Згуровського, Олександра Салицького, Фелікса Рудича, Олега Супруненка, Василя Суханова, Івана Тургенева, Юрія Шишкова

Варто звернути увагу на велику кількість джерел дослідження антиглобалістського руху, які умовно можна розділити на наступні групи:

· доповіді Секретаріату ООН, які стосуються ролі держави в епоху глобалізації, питань глобального економічного управління, власне глобалізації та її наслідків;

- конвенції ООН, міжнародні договори, закони України та інші нормативні документи;
- документи антиглобалістських організацій: резолюції, відкриті листи, хартії, маніфести, путівники, заклики;
- сайти антиглобалістських організацій;
- сайти незалежних інформаційних агентств;
- сайти міжнародних організацій та об'єднань – об'єктів критики антиглобалістів.

До першої групи джерел відносяться доповіді Генеральних Секретарів ООН на 54 та 64 сесіях Генеральної Асамблеї, в яких дається визначення процесу глобалізації, аналізуються негативні та позитивні наслідки її діяльності, активна увага приділяється новим акторам міжнародних відносин – транснаціональним корпораціям і таке інше [18;17].

Серед найбільш важливих джерел, що відносяться до другої групи, варто назвати Конвенцію ООН щодо зміни клімату, яка викликала широку дискусію. Зокрема, докладно розглядаються антиглобалістські заходи, які проводились під час 15 конференції сторін зазначеної конвенції [45].

До третьої групи джерел включені Хартії Всесвітнього соціального форуму, Маніфест українських антиглобалістів. Особливо цікавим джерелом є путівник протестувальників під час акцій протесту на саміті у Копенгагені у 2009 році. Цей путівник дозволяє проаналізувати методи діяльності антиглобалістів та рівень організації їх заходу [41].

Значний і, напевно, найбільший масив джерел представлений Інтернет-сайтами антиглобалістських організацій. Сучасні інформаційні технології доступні кожному, кожна людина або організація може створити свій сайт, опублікувати у мережі програмні матеріали, відомості про діяльність, склад учасників і таке інше. Доступність технологій, з одного боку, дозволяє маленьким організаціям виступати у інформаційному просторі на рівних із великими об'єднаннями, з іншого боку – кількість сайтів в Інтернеті постійно зростає, інформація на них дуже часто дублюється, багато з сайтів після створення перестають бути джерелом актуальної інформації. Саме тому дослідники антиглобалістського руху користуються сайтами антиглобалістських організацій, які постійно обновлюються та містять актуальну інформацію про життя руху.

Окремо варто згадати сайти незалежних інформаційних агентств та періодичних видань, де висвітлюється діяльність антиглобалістських організацій. Варто зазначити, що незалежні інформаційні служби не пов'язані з великими медіа корпораціями, а навпаки самі є інструментами антиглобалістських ініціатив (Independent Media Centre, Alternative Press Review, openDemocracy, mediactivism та інші).

Наступну групу джерел представляють Інтернет портали міжнародних організацій, на яких доступні статистичні матеріали, плани заходів, аналітичні матеріали. Серед таких корисних сайтів, варто назвати портали ООН, СОТ, Статистичної агенції КНР та багато інших.

Загалом, варто зазначити, що, вітчизняна історіографія та джерельна база антиглобалістського руху представлена невеликою кількістю статей, Інтернет-публікацій. Українські вчені частіше за все звертаються до вивчення антиглобалістського руху в рамках досліджень глобалізації та її неоліберальної складової. Можна констатувати недостатність вивчення проблеми в Україні. Проблема антиглобалістського руху є більш вивченою за кордоном. Існує значна кількість літератури та джерел, які звертаються

до розробки питання антиглобалістського руху у теоретичному та практичному аспектах. Існує також багато підходів та концепцій з цієї тематики.

Список використаних джерел

1. Агитон К. Альтернативный глобализм: новые мировые движения протеста. / Кристоф Агитон; под общей ред. Ю. Марковой; [пер. с франц. Е. Константинова и Е. Кочетыговой]. – М.: Гілея, 2004. – 203 с. (Серия «Час «Ч»).
2. Альтерглобализм и антиглобалистское движение в современном мире: сборник обзоров / [Г. Н. Канинская, Дж. Смит, П. Эванс и др.]; под ред. И. Г. Животовской. – М.: РАН, 2006. – 152 с. – (Серия: Социальные и экономические аспекты глобализации).
3. Альтерглобализм: теория и практика «антиглобалистского движения» / [Б. Кагарлицкий, И. Готлиб, С. Гафуров и др.]; под ред. А. В. Бузгалина. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 256 с. – (научно–публицистическая серия «Библиотека журнала «Альтернативы»).
4. Альтерглобализм: теория и практика «антиглобалистского движения» / [Б. Кагарлицкий, И. Готлиб, С. Гафуров и др.]; под ред. А. В. Бузгалина. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 256 с. – (научно–публицистическая серия «Библиотека журнала «Альтернативы»).
5. Антиглобализм и глобальное управление: доклады, дискуссии, справочные материалы / [О. Барабанов, С. Афонцев, А. Зиновьев]; под ред. Д. Н. Пескова. – М.: МГИМО (У) МИД России, 2006. – 440 с.
6. Бауман З. Глобализация. Последствия для человека и общества / Зигмунд Бауман; пер. с англ. М. Л. Коробочкина. – М.: Издательство «Весь мир», 2004. – 188 с.
7. Бек У. Что такое глобализация? Ошибки глобализма – ответы на глобализацию / Ульрих Бек; под общей ред. А. Филиппова; пер. с нем. А. Григорьева и В. Седельника. – М.: Прогресс–Традиция, 2001. – 304 с.
8. Бузгалин А. Глобальный капитал / Александр Бузгалин, Андрей Колганов. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 512 с.
9. Василевский Э. Информационные технологии: масштабы и эффективность использования / Василевский Эдуард Казимирович // Международная экономика и международные отношения. – 2006. – № 5. – С. 3 – 9.
10. Войтоловский Ф. Идеино–политические процессы внутри антиглобалистских движений / Федор Генрихович Войтоловский // Международная экономика и международные отношения. – 2003. – № 2. – С. 9 – 14.)
11. Глобализация сопротивления: борьба в мире / [Ж. Гринфилд, К. Машакойи, М. Варшавский и др.]; отв. ред. С. Амин и Ф. Утар; под ред. и с предисл. А. В. Бузгалина; [пер. с англ. И. Г. Левина]. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 304 с. (научно–публицистическая серия «Библиотека журнала «Альтернативы»).
12. Глобализация: учебник / [О. Д. Абрамова, О. Н. Астафьева, В. В. Бакушев и др.]; под общ. ред. В. А. Михайлова, В. С. Буянова. – М.: Изд–во РАГС, 2008. – 544 с. – (Учебники Российской академии государственной службы при Президенте Российской Федерации).
13. Глобализация і безпека розвитку: монографія / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко та ін.; керівник авт. Колективу і наук. Ред.: О. Г. Білорус. – К.: КНЕУ, 2001. – 733 с.
14. Глобальный дискурс: [сборник статей] / [Т. Даими, А. Дугин, Л. Савин и др.]; под ред. Л. В. Савина. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2003. – 142 с.
15. Делягин М. Драйв человечества. Глобализация и мировой кризис / Михаил Делягин. – М.: Вече, 2008. – 528 с.
16. Денчев К. Феномен антиглобализма: [учеб. пособие для вузов] / Камен Денчев. – М.: Изд. дом ГУ ВШЭ, 2005. – 218 с. – (Гос. ун–т – Высшая школа экономики).

17. Доклад Генерального секретаря Организации Объединенных Наций «Глобализация и взаимозависимость: роль ООН в поощрении развития в условиях глобализации и взаимозависимости» на 64 Сессии Генеральной Ассамблеи. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.un.org/ru/ga/64/docs/sgreports.shtml/>

18. Доклад Генерального секретаря Организации Объединенных Наций о работе Организации на 54 Сессии Генеральной Ассамблеи. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.un.org/russian/document/gadocs/54sess/ch4-2.htm/>

19. Еляков А. Интернет – тотальная угроза обществу? / Еляков Анатолий Дмитриевич // *Международная экономика и международные отношения*. – 2007. – № 11. – С. 92 – 98.

20. Загашвили В. Государство на новом этапе экономической глобализации / Загашвили Владислав Степанович // *Международная экономика и международные отношения*. – 2009. – № 5. – С. 43 – 51.

21. Загашвили В. На пороге нового этапа экономической глобализации / Загашвили Владислав Степанович // *Международная экономика и международные отношения*. – 2009. – № 3. – С. 15 – 23.

22. Зеленев Л. А. Современная глобализация: состояние и перспективы / Л. А. Зеленев, А. А. Владимиров, Е. И. Степанов. – М.: ЛЕНАНД, 2010. – 304 с.

23. Иванов Н. Глобализация и общество: проблемы управления / Иванов Николай Петрович // *Международная экономика и международные отношения*. – 2008. – № 4. – С. 3 – 15.

24. Каллиникос А. Антикапиталистический манифест / Алекс Каллиникос. – М.: Практикс, 2005. – 192 с.

25. Кляйн Н. NO LOGO. Люди против брендов / Наоми Кляйн. – М.: Добрая книга, 2003. – 624 с.

26. Коллонтай В. Эволюция западных концепций глобализации / Владимир Михайлович Коллонтай // *Международная экономика и международные отношения*. – 2002. – № 2. – С. 32 – 39.

27. Кто сегодня творит историю: альтерглобализм и Россия: [сборник статей] / [М. Воейков, М. Кропоткин, Л. Булавка]; под ред. А. Бузгалина, Л. Ожогойной. – М.: Культурная революция, 2010. – 600 с. (Библиотека журнала «Альтернативы»).

28. Кувалдин В. Б. Глобальный мир: экономика, политика, международные отношения: учеб. пособие / В. Б. Кувалдин. – М.: Магистр, 2009. – 207 с. – (МШЭ МГУ им. М. В. Ломоносова).

29. Линдси Б. Глобализация: повторение пройденного: Неопределенное будущее глобального капитализма / Бринк Линдси; [пер. с англ. Б. Пинскер]. – М.: ИРИСЭН, 2008. – 416 с. – (Серия «Экономика»).

30. Майданик К. Альтернативное движение: фаза консолидации? Ч.2. Пути в будущее: Круглый стол «Антиглобалист. движения – начало великой смуты XXI ве-ка?// *Мировая экономика и международные отношения*. – 2002. – № 12. – С.3–10.

31. Норберг Ю. В защиту глобального капитализма / Юхан Норберг; пер. с англ. М. Коробочкина. – М.: Новое издательство, 2007. – 272 с.

32. Приватизация мировой политики: локальные действия – глобальные результаты / [О. Н. Барабанов, П. А. Цыганков, Д. М. Фельдман и др.]; под ред. М. М. Лебедевой. – М.: МГИМО (У), 2008. – 280 с.

33. Ровинская Т. Интернационализация и глобализация средств массовой информации / Ровинская Татьяна Леонидовна // *Международная экономика и международные отношения*. – 2007. – № 6. – С. 80 – 93.

34. Сорос Дж. О глобализации / Джордж Сорос; пер. с англ. А. Башкирова. – М.: Изд-во Эксмо, 2004. – 224 с.

35. Субботин А. К. Границы рынка глобальных компаний / Андрей Константинович Субботин. – М.: Едиториал УРСС, 2008. – 328 с.
36. Суханов В. Региональная идентичность в контексте глобализации: теоретический анализ / Суханов Василий Максимович // Международная экономика и международные отношения. – 2009. – № 1. – С. 104 – 110.
37. Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек / Френсис Фукуяма; пер. с англ. М. Б. Левина. – М.: АСТ: Ермак, 2005. – 588 с. – (Philosophy).
38. Хардт М. Империя / Майкл Хардт, Антонио Негри; пер. с англ. Ю. Филиппова; под ред. Г. В. Каменской, М. С. Фетисова. – М.: Практикс, 2004. – 440 с.
39. Чумаков А. Н. Глобализация. Контуры целостного мира: монография / А. Н. Чумаков. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2005. – 432 с.
40. Шишков Ю. Регионализация и глобализация мировой экономики: альтернатива или взаимодополнение? / Шишков Юрий Витальевич // Международная экономика и международные отношения. – 2008. – № 8. – С. 3 – 20.
41. Action Guide to COP 15. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.climate-justice-action.org/wp-content/uploads/2009/12/ActionGuideEn_web.pdf/.
42. Giddens A. The third way: the renewal of social democracy / Anthony Giddens. – Cambridge: Polity Press, 1998. – 166 p.
43. Held D. Παγκοσμιοποίηση/ Αντι-παγκοσμιοποίηση / David Held, Anthony McGrew. – ΘΕΩΡΙΑ – ΙΔΕΕΣ ΠΟΛΥΤΡΟΠΟΝ, 2004. – 239 p.
44. Huntington S. The Clash of Civilizations and the Remaking of the World Order / S. Huntington. – N.Y.: Simon & Schuster, 2002. – 368 p.
45. United Nations Framework Convention on Climate Change Conference of the Parties, UN FCCC COP. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://unfccc.int/meetings/cop_15/items/5257.php/.
46. Γρηγοριάδου Ε. Οι πόλεμοι της «Παγκοσμιοποίησης» Από το Αμστερνταμ και το Σιατλ μέχρι τη Γένοβα και την Κοπεγχάγη / Ελένη Γρηγοριάδου. – Αθήνα: ΑΚΑΑΑ, 2003. – 192 σ.
47. Μητσίου Α. Χ. Αντι Παγκοσμιοποίηση Η Νέα Κοινωνική Επανάσταση. – Θεσσαλονίκη: Έκδοση Αρχέτυπο, 2005. – 287 с.

Трофименко Н.В. Historiography of the antiglobalistic movement

Рассматривается степень изученности процессов глобализации и антиглобализма в отечественной и зарубежной историографии. Проанализированы последние публикации по вопросам глобализации и антиглобализма. Подчеркивается большое значение изучения документов, Интернет сайтов антиглобалистских организаций для исследования антиглобалистского движения как общественно-политического процесса современного мира.

Ключевые слова: антиглобалистское движение, антиглобализм, глобализация, неолиберальная глобализация, современные информационные технологии.

Trofymenko, M.V. Historiography of the antiglobalistic movement research

The level of globalization and antiglobalism research in domestic and foreign historiography is under consideration. The latest scientific publications have been analyzed. Decisive importance of the antiglobalistic organizations documents and web pages analysis for antiglobalistic movement research as social and political process have been emphasized.

Key words: antiglobalistic movement, antiglobalism, globalization, neoliberal globalization, modern informational technologies.